

Širenje rimske vlasti na Apeninskom poluotoku

Orkić, Dražen

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:449122>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-09-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Engleski jezik i Povijest

Dražen Orkić

Širenje rimske vlasti na Apeninskom poluotoku

Završni rad

Mentor: Jasna Šimić izv. prof.

Osijek, 2014

0. Sažetak

Rim se smjestio u pokrajini Lacij u Italiji na Apeninskom poluotoku, no nakon svog osnutka nije momentalno stasao u najveću silu antičkoga svijeta, nego se to dogodilo postepeno. Rimljani su najprije morali uspostaviti dominaciju nad svojim najbližim susjedima, narodu Latina, kojima su i sami pripadali. Nakon što su to uspješno učinili, odlučili su se u savezu s Latinima obračunati s ostalim susjedima, što su uspješno i ostvarili. Rim je sada čvrsto stajao na svojim nogama te se odvažio napasti etruščanski grad Veje. Osvajanjem Veja, narod koji je tada dominirao Apeninskim poluotokom, Etruščani, postaju svjesni Rima kao nove sile u usponu. Nakon neugodnog sukoba s Galima, Rimljani obnavljaju svoj razrušeni grad te se odlučuju proširiti svoju vlast čitavom srednjom Italijom. Prva prepreka ostvarenju toga cilja bili su Samničani, ali se oni nisu lako pokorili Rimljanima. Rimsko-samnićanski ratovi su s prekidima trajali čak 53 godine, a u međuvremenu su se Rimljani morali sukobiti i sa svojim dotadašnjim latinskim saveznicima. Nakon posljednjeg od tri rata sa Samničanima, Rim je postao gospodarom srednje Italije te je usmjerio svoj pogled na sjever protiv Etruščana i na jug protiv Grka iz Velike Grčke. U pomoć Grcima u njihovu sukobu s Rimljanima došao je epirski kralj Pir sa svojim slonovima, ali niti on nije bio dovoljno snažan da bi se odupro naletu rimskog vojnog stroja. Tako su Rimljani pokorili i Grke te postali vladarima juga Italije i čitavog Apeninskog poluotoka. Rim svoje širenje vlasti poluotokom u velikoj mjeri duguje, koliko dobro uvježbanom i discipliniranoj vojsci, toliko i sposobnom upravljanju stečenim teritorijem kroz razne državne službe tj. magistrature, jer kako se rimski teritorij širio, bilo je potrebno imati i dobar državni aparat koji bi zemlju držao podalje od rasula.

Ključne riječi: Osnutak Rima, Latini, samnićanski ratovi, Velika Grčka, kralj Pir, rimske magistrature, organizacija vojske.

1. Sadržaj

2 Uvod	4
3 Osnutak Rima	5
4 Ratovi	7
4.1 Srednja Italija	7
4.2 Sjeverna Italija	12
4.3 Južna Italija	13
5 Rimske magistrature	15
6 Rimska vojska	18
7 Zaključak	20
8. Popis literature	21

2. Uvod

Cilj ovoga završnog rada je dati prikaz širenja rimske vlasti Apeninskim poluotokom od njegova osnutka pa sve do Punskih ratova. Bit će govora o samim počecima grada Rima te o odnosima koje su Rimljani zarana uspostavili sa svojim susjedima. Prije svega s kojim su narodima Rimljani dolazili u dodire, a s kojima u sukobe te kako su ti sukobi završavali. Koji su se sporazumi stvarali, a koji kršili te prikazati taj jedan kontinuitet širenja rimskog teritorijalnog i političkog utjecaja od doba kraljeva pa sve dok Rim nije postao gospodarem Apeninskog poluotoka, odnosno do stanja u kojemu je rimska država bila do prvog punskog rata. Zatim će se govoriti o rimskom državnom aparatu od samih početaka u doba kraljeva pa do njihove transformacije u doba republike. Koje su javne službe sačinjavale taj aparat te što su imale u svome djelokrugu. Na kraju će još biti spomena o ustroju rimske vojske. Kako je izgledala, kako se s vremenom mijenjala te u kojem je obliku bila do prvog punskog rata.

3. Osnutak Rima

Rim je smješten u talijanskoj pokrajini Lacij, no Lacij ima svoju povijest i prije samoga osnutka grada Rima. Lacij, odnosno zemlja Latina, je smješten u središnjoj Italiji južno od rijeke Tibera te od tirenske obale na zapadu do Apeninskih padina na istoku. Početkom prvog tisućljeća prije nove ere, ovdje se učvrstio narod Latina. Latini su u tome razdoblju imali puno naselja, i to većinom na Albanskim brdima te drugim uzvisinama. Do osmoga stoljeća pr.n.e., prije osnutka Rima, glavno političko središte Latina bila je Alba Longa, smještena na jednoj visoravni Albanskih brda, vjerojatno gdje je danas Castel Gandolfo. Latini su se bavili stočarstvom, isušivali su močvare te se borili za prevlast na tome prostoru, kako sa susjednim narodima, tako i međusobno.¹

Sinoikizmom latinskih naselja koja su početkom prvog tisućljeća pr.n.e. postojala na brežuljcima kod rijeke Tibera, nastaje Rim. Grčki i rimski pisci datiraju osnivanje Rima prema olimpijadama pa je i danas prihvaćeno konvencionalno datiranje osnutka Rima na treću godinu VI. olimpijade, odnosno 753.g.pr.n.e. Od sedam klasičnih rimskih brežuljaka koji se navode: Palatinus, Quirinalis, Viminalis, Capitolinus, Aventinus, Calius i Esquilinus; prema literarnoj predaji i arheoloških nalazima, drži se da je brežuljak Palatinus jezgra najstarijeg Rima.²

No, osim ovoga znanstveno prihvaćenog pogleda na osnutak grada Rima, postoji i onaj legendarni. Naime, po uzoru na prastare motive poznate s Istoka (kao što su legenda o Sargonu, o Mojsiju, o Kiru) nastaje legendarna priča o dva djeteta koja su spasivši se od rijeke, kasnije izgradila najmoćniji grad na svijetu. Grčko-rimska legenda kaže kako je trojanski junak Eneja, sin Venere i Anhiza, nakon pada Troje sa sinom Julom došao u Lacij. Ondje je Enejina i Julova potomka, kralja Numitora, u Albi Longi s prijestolja zbacio Numitorov brat Amulije. Amulije je dao ubiti njegova sina, a kćer mu Reu Silviju učinio vestalkom. No, Rea Silvia je s bogom Marsom rodila blizance Romula i Rema. Djeca su bila bačena u rijeku Tiber, ali su se uspjeli spasiti nakon što ih je podojila vučica te kasnije našao i odgojio pastir Faustul. Nakon što su odrasla braća saznala za svoje porijeklo, zbacili su Amulija i na prijestolje vratili svoga djeda. Zatim su odlučili na Palatinu osnovati novi grad,

¹ Petar, Lisičar, Grci i Rimljani, Školska knjiga, Zagreb, 1971.g., str. 275.

² P., Lisičar, Grci i Rimljani, str. 276.

Rim, ali su se braća posvađala. Romul je ubio brata te tako postao prvim rimskim kraljem. Upravo su ovom pričom klasični Rimljani sebi objasnili ime svoga grada.³

Budući da su Rimljani željeli ostvariti primat nad ostalim latinskim narodima te njihovim gradovima, morali su imati dobar razlog po kojemu bi Rim bio posebniji od ostalih gradova Latina. Upravo kako bi to ostvarili, Rimljani su pribjegli naglašavanju ove legendarne priče o Eneji i njihovu trojanskom porijeklu. No, kako se sam postanak Rima nije kronološki podudaraao sa razdobljem u kojemu je Eneja izbjegao iz Troje na zapad (vidljivo iz zapisa koji su prije govorili o ovoj legendi npr. Grčki povjesničar Helanik iz 5.st.), Rimljani su bili prinuđeni izmisliti te umetnuti dinastiju kraljeva Alba Longe osnovanu Askanijem, Enejinim sinom iz koje je potom trebao potjecati i sam Romul. Ovakva propaganda koja je povezala osnivača Rima sa Enejom i Alba Longom (za koju su ondašnji Latini vjerovali da je trojanskog porijekla), je sada izvrsno služila u promoviranju primata Rima nad susjednim Latinima, a kasnije i primata nad ostalim narodima Apeninskog poluotoka.⁴

³ Isto, str. 277.

⁴ Skupina autora, Povijest 3: Helenizam i rimska republika, Europapress holding, Zagreb, 2007.g., str. 458.

4. Ratovi

4.1 srednja Italija

Borba za zemlju bila je glavni motiv u unutrašnjoj i međuplemenskoj politici Latina i drugih naroda, ali su prvi rimski posjedi i državni teritorij bili veoma mali. Stoga ne čudi da Rim u vrijeme kraljeva u Italiji nije bio ništa osobito. Srednja Italija je tada bila u znaku etruščanske ekspanzije, dok su na jugu Italije cvjetali grčki gradovi. Rimljani nisu svoju vlast proširili munjevito, nego su zemlju s vremenom morali osvajati stopu po stopu.⁵

Analitička i povijesna tradicija jasno govori da je Rim do kraja petoga stoljeća pr. n.e. bio mali grad u Laciji i da si se Rimljani morali dugo i ogorčeno boriti da sačuvaju svoja zemljišta oko grada, nerijetko i da spašavaju ljetinu od nasrtljivih susjeda. Najbliži su im suparnici bili njihovi latinski rođaci. Uporno su ih ugrožavali sa sjevera Etruščani, sa sjeveroistoka Sabinjani, s jugoistoka Ekvi, s juga Volščani. S vremenom su se Rimljani asimilirali sa Sabinjanima, a s Latinima su nakon dugih međusobnih borbi zaključili savez protiv Ekva i Volščana. Rimljani su također na svoju stranu pridobili i Hernike. Tako su se Latini i Hernici na jugu i jugoistoku obračunavali sa Volščanima i Ekvima, a Rimljani su u savezu s etruščanskim gradom Cerom (*Ceare*) na sjeveru preko Tibera ratovali s etruščanskim Vejima.⁶

Rimljani su s Vejima ratovali u periodu (406.-396.g.pr.n.e.) prije svega zato što je Veji imao veliki agrarni posjed nedaleko od Tibera. Nakon što je grad osvojen Rimljani su ga spalili te tako okončali taj epski sukob (rat s Vejima je trajao deset godina, upravo onoliko koliko je trajao i slavni Trojanski rat), a glavnim junakom rata proglašen je diktator Marko Furije Kamilo o čijim se junačkim djelima kasnije pisalo u analima. Zanimljivost ovoga rata je u tome što su u njemu Rimljani prvi puta neprekidno ratovali, logorujući i ljeti i zimi, a osvajanjem vejskog zemljišta Rimljani su riješili tada aktualno agrarno pitanje.⁷

Osvajanjem Veja, teritorij kojim su upravljali Rimljani se tako na sjever proširio do Sabatskih planina te gotovo do planinskog lanca Cimini, a prodirao je u srce etruščanskog teritorija. Međutim zaprepašćuje kako ostali etruščanski gradovi nisu pošli u pomoć Vejima, iako su s njima bili povezani sakralnim savezom sklopljenim u hramu Velthe/Voltune u Volsiniju. Odgovor na ovo se može naći u spoznaji da su etruščanski gradovi zapravo bili

⁵ P., Lisičar, *Grci i Rimljani*, str. 282.

⁶ Isto, str. 295.

⁷ Isto, str. 295.

gradovi države te su djelovali sami za sebe, baš kao što su to bili i grčki polisi. Upravo kao takvi, među njima je politička povezanost postojala tek u iznimnim situacijama, a nije postojao neki osjećaj zajedničke povezanosti po nacionalnosti. Zbog loših odnosa Veja i ostalih etruščanskih gradova, na saveznom okupljanju u Voltuminu hramu je bilo odlučeno da će Veji biti prepušteni svojoj sudbini. Ovo unutrašnje neslaganje etruščanskih gradova Rimljanima je pokazalo slabost Etruščana te dalo ohrabrenje da ratovanje za vlastito preživljavanje okrenu u svoju korist te da započnu sa osvajačkim ratovima.⁸

Međutim, nedugo nakon osvajanja Veja, Rim je otprilike između 390. i 387.g.pr.n.e. pogodila teška katastrofa. Naime, tada su na Rim navalili Gali, a taj su događaj iz rimske povijesti zabilježili i grčki pisci. Doseljenje Gala u Italiju datira se negdje oko 600.g.pr.n.e. kada im je u uspješnim sukobima s Ligurima, Etruščanima, Umbrima i Venetima pošlo za rukom osvojiti i naseliti velika područja podno Alpa te u dolini rijeke Po. Početkom četvrtog stoljeća, jedna je keltska skupina prodrla preko Apenina u Etruriju. To su bili Senoni, koji su ubrzo počeli opsjedati grad Kluzij. Kluzijski Etruščani su bili prisiljeni u pomoć pozvati Rimljane, na što su se ovi i odazvali.⁹

Možda zbog teškoće napada na sam Kluzij, ili pak zbog njegova naoružanja Gali su se uputili u smjeru Rima. Međutim, kod rječice Alije (pritok Tibera) Gali su naletjeli na nepripremljenu Rimsku vojsku koja je na njih bila brzopleto poslana. Rimljani zaplašeni galskim divljačkim izgledom, njihovim dugim mačevima i golemim štitovima te žestinom kojom su se Gali obrušili na njih, su brzo izgubili moral i izgubili bitku. Rimljani su panično odlučili da se takvoj sili ne mogu suprostaviti te su odlučili napustiti sve svoje položaje te se zabarikadirati u kapitolisku utvrdu, a svoje žene i djecu su poslali u susjedna mjesta. Kada su Gali došli do Rima, naišli su na prazan grad kojega su lako opljačkali, a zatim i spalili. No, Gali nakon toga nisu napustili grad, nego su odlučili opsjedati kapitolijsku utvrdu. Gali bi umalo bili i uspješni u osvajanju utvrde da kapitolijske guske nisu graktanjem na vrijeme uzburale rimske stražare na odred Gala koji se penjao slabije branjenim zidinama utvrde. Tako su guske spasile Rim.¹⁰

⁸ Skupina autora, Povijest 3: Helenizam i rimska republika, str. 498.

⁹ Isto, str. 500.

¹⁰ Isto, str. 500.

Rim je ubrzo Galima isplatio golemu otkupninu, a Gali su se potom odlučili povući. Rimljani su svoj grad zatekli u ruševinama, ali kako su Rim spasile upravo guske koje su bile svete životinje božice Junone, a budući da je Junona nakon osvajanja Veja postala zaštitnikom Rimljana, Rimljani nisu odlučili napustiti svoj grad, nego su pod božanskom zaštitom odlučili Rim obnoviti. Rimljani su svoj grad obnovili te nastavili s osvajanjem etruščanskog područja na kojemu su započeli i s osnivanjem vlastitih naseobina.¹¹

Godine 343.pr.n.e. Rimljani sada dolaze u sukob sa Samničanima radi Kampanije. Kampanija je bila naseljena Italicima istovremeno kad i ostali dijelovi poluotoka, a na obali Kampanije su u osmom stoljeću i Grci osnovali svoju koloniju Kumu (*Kyme, Cumae*). Etruščani su vrlo rano postali vladarima Kapue (*Capua*) koja je kao italički grad bila privredno i političko središte Kampanije. Samničani (*Samnites*) su bili koncentrirani na srednjoapeninskim brdima, a oko petog stoljeća intenzivno prodiru prema zapadu u Kampaniju te prema jugoistoku u Apuliju.¹²

Samničani 424.g.pr.n.e. zauzimaju Kapuu, 420. Kumu te u konačnici i čitavu Kampaniju. Grci ove Samničane nazivaju Opicima (*Opikoi*, lat. *Osci*), ali su postojala i druga plemena Samničana koja su se željena naseliti u Kampaniji te je između njih i Opika dolazilo od sukoba. Tako se dogodilo da su u jednome takvome sukobu Opici iz Kapue 343.g.pr.n.e. u pomoć pozvali Rimljane, na što su se oni i odazvali. Kapua se predala, a ostali Samničani su zaustavili migraciju na to područje Kampanije koje je sad postalo rimskim područjem. Na ovaj način su se Rimljani kao „zaštitnici“ domogli većeg dijela Kampanije. Rimski analisti te Livije ovaj sukob nazivaju i prvim samničanskim ratom koji je trajao od 343.-341.g.pr.n.e.¹³

U prvom samničanskom ratu na strani Rimljana borili su se i saveznici Latini, a kako su Samničani Kapuu i Kampaniju predali isključivo Rimljanima, zbog sukoba interesa na tim prostorima izbio je rat između Rimljana na jednoj te većine latinskih gradova na drugoj strani. Analisti ovaj sukob nazivaju latinskim ratom, a trajao je 340.-338.g.pr.n.e. Latini su u savezu s Volscima i Kapuanskom ligom digli ustanak protiv Rima, ali su na strani Rima ipak ostali neki latinski gradovi. Tijekom rata jedan od dvojice konzula je odlučio ostati i braniti Rim od Latina (Publius Decius Mus), dok je drugi (Titus Manlius Torquates) uzeo preostali dio trupa te ih sjedinio sa samničanskim trupama koje su još bile u savezu s Rimom. Torkvat se s tim

¹¹ Isto, str. 500.

¹² P., Lisičar, Grci i Rimljani, str. 301.

¹³ Isto, str. 301.

snagama spustio niz Liris te potukao Latine i njihove saveznike kod Trifanuna (danas Piano di Sessa).¹⁴

Nakon te bitke Rimljani su zaključili poseban mir s Kapuanskom ligom. Međutim, iako oslabljeni gubitkom saveznika, Latini i Volsci su pružali otpor još dvije godine sve do 338.g kada je Lucius Furius Kamillus potukao vojsku sjevernih latinskih gradova, a Gaius Maenius uspješno porazio ujedinjenu vojsku južnih latinskih gradova i Volsca u bitci kod Ancija. Poslje tih poraza Rimljani su postali gospodari cijelog Lacija. Latini su izgubili ostatak svoje samostalnosti, a gradovima koji su Rimu tijekom rata ostali vjerni, Rimljani su dali status saveznika – *socii*. Tako je prestao postojati stari savez latinskih gradova čijim je članom Rim bio još od 493.g.pr.n.e.¹⁵

Samničani su se bili privremeno pomirili sa stanjem u Kampaniji, a čak su s Rimljanima zaključili i savez. Međutim, kako je vrijeme prolazilo tako su rasle napetosti između Rima i Samničana, a ključni povod za rat bio je rimski napad na Napulj. Kako je Napulj bio u samničanskoj interesnoj zoni, Samničani su se odlučili na otvoreni sukob s Rimom te su poslali dio svoje vojske kako bi pomogao u obrani Napulja. No, nakon dolaska samničanskih trupa, dogodilo se nešto neočekivano; stanovništvo Napulja se međusobno podjelilo na one koji favoriziraju Rimljane te na one koji podržavaju Samničane. Tako je grad ratovao i unutar svojih zidina. U konačnici je 326.pr.n.e. pobjedila strana koja je htjela grad predati Rimljanima te je grad predan rimskom zapovjedniku Quintus Publius Pili, a od Napulja su Rimljani napravili svog saveznika. Tako je započeo drugi samničanski rat koji je s povremenim prekidima trajao više od dvadeset godina (327.-304.g.pr.n.e.).¹⁶

Sa Samničanima su Rimljani ratovali na samničanskom matičnom području (Apeninskim brdima), ali unatoč čestim pobjedama, presudila je slabija organizacija rimske vojske nesklone planinskom ratovanju pa 321.g doživjeli strahovit poraz u Kaudinskom klancu (*Furculae Caudinae*). Poražena rimska vojska je po starom ratničkom običaju koji ponižava poraženu vojsku, morala nenaoružana i polugola proći ispod jarma od kopalja. Rimljani su prisiljeni potpisati primirje te napustiti gradove koje su zauzeli. Za vrijeme

¹⁴ Skupina autora, Vojna Enciklopedija 5, 2. Izdanje, Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd 1975.g, str. 19.

¹⁵ Skupina autora, Vojna Enciklopedija 5, str. 19.

¹⁶ Skupina autora, Vojna Enciklopedija 6, 2. Izdanje, Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd 1975.g., str. 322.

primirja, Rimljani su sustavno ulazili u prijateljske saveze sa narodima u okolici Samnićana, koji su u konačnici prerasli u vojne saveze.¹⁷

Primirje je potrajalo do 316.g kada se rimska vojska reorganizirala te postala spremna za nove sukobe, a Samnićani su postali okruženi obručem rimskih saveznika. Sada se na stranu Samnićana uključuju i Etruščani. Etruščane su Rimljani porazili na Vadimonskom jezeru i kod Peruzije, a Samnićane 309.g. kod Longule. O godinama pred kraj rata nema puno izvora koji detaljno govore o događajima, nego se samo navode neke generalne akcije, ali u konačnici su Samnićani bili toliko poraženi da su zatražili mir te su se pozivali na potpisani mir iz 341.g. Samnićani su ovim mirom bili primorani odreći se znatnih dijelova svojeg teritorija, ali su zauzvrat uspjeli sačuvati svoju samostalnost.¹⁸

299.g.pr.n.e. Gali su napravili novi prodor do Rima, a to je narodima potlačenim od Rima bio dovoljan povod da se pobune protiv Rima. Pobunili su se Etruščani (gradovi Volsinii, Perusiae, Arrentium i drugi) i neki Italici (Umbri, Sabini, Lucani) pod vodstvom Samnićana. Kao odmazdu za samnićansku pobunu, Rimljani započinju treći samnićanski rat u trajanju 298.-290.g.pr.n.e. Nakon što su se Gali povukli od Rima, odlučili su se pridružiti ustanicima. Samnićanski general Gellius Egnatius je poveo svoju vojsku u Etruriju gdje se udružio s etruščanskim ustanicima, a konzul Apius Claudius koji je tada bio rimski zapovjednik u Etruriji obavještava Senat kako se u sjevernoj Italiji stvara velika rimska antikoalicija Samnićana, Etruščana, Umbra i Gala.¹⁹

Odlučujući sukob se dogodio 295.g kod Sentiuma u Umbriji gdje su se sukobile vojske Rimljana i njihovih saveznika protiv vojski Gala i Samnićana. Livije navodi kako je na rimskoj strani bilo više od 36 000 vojnika koji su još uvijek bili nadbrojčani, iako se točan broj protivničke vojske ne zna. Također su različiti i podaci koji govore o broju poginulih. Grčki povjesničar Duris sa Sama navodi da je poginulo 100 000 ljudi, dok Livije navodi skromnije podatke od 8 700 poginulih Rimljana te 25 000 poginulih pobunjenika. Rimljani su kod Sentiuma pobjedili za dlaku, poglavito zato što se pobunjenicima nisu pridružile vojske Etruščana i Umbra, jer su bile zadržane kada je Rim strateški poslao svoje pomoćne trupe da

¹⁷ Skupina autora, Vojna Enciklopedija, str. 322.

¹⁸ Isto, str. 322.

¹⁹ Timothy J., Cornell, The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars, New York: Routledge, London, 2004.g, str. 361/362.

napadnu Kluzij te odvrte dio protivničke vojske od grupiranja s njihovim glavnim snagama kod Sentuima.²⁰

Nakon Sentiuma, savez Gala i Samničana se raspada pa su Samničani prisiljeni nastaviti rat samostalno, a Rimljani pobjedonosno zauzimaju velike prostore Umbrije. Rimljani se kroz sljedećih nekoliko godina razračunavaju s Etruščanima s kojima 294.g zaključuju i mir, dok 293.g poražavaju Samničane kod Aquilonia. Između 292. i 290.g Rimljani su pregazili Samnium te anektirali jugoistočni dio teritorija gdje potom osnivaju koloniju Venusiu. 290.g.pr.n.e. Samničani su morali potpisati mir te bivaju prisiljeni postati rimskim saveznicima. Iste godine su poraženi i Sabini čija je zemlja podjeljena rimskim bezemljašima. Uskoro se dotadašnji rimski teritorij proširio skroz do jadranske obale gdje su Rimljani negdje između 290. i 286.g osnovali koloniju Adriu. Nakon svih ovih većih i manjih sukoba, Rimljani su konačno postali gospodarima srednje Italije, a pobjedom nad Samničanima su stvorili uvjete za daljnje širenje Apeninskim poluotokom.²¹

4.2 Sjeverna Italija

Nakon što su bili poraženi kod Sentiuma, Gali su se primirili na nekih desetak godina kada su ponovno upali u Etruriju. Uslijedio je galski rat koji je Rimljanima zadao velike probleme. Naime, Rimljani su 284.g.pr.n.e. u bitci kod Arrentiuma bili teško poraženi, ali su izvojevali važnu pobjedu kod Vadimonskog jezera (80 km sjeverno od Rima) sljedeće godine. Nakon te pobjede Rimljani su si pripojili teritorij sjeverne Italije uz jadransku obalu koji su prethodno bili zauzeli Senoni. Od ovog teritorija je kasnije ustrojen *Ager Gallicus* nakon što je ondje osnovana latinska kolonija Arimium (danas Rimini). Poslije galskog rata, nastavljeno je osvajanje Etrurije i Umbrije. 280.g. je osvojen Volsinij, Caera 273.g., a proces je završen 264.g. kada je Volsinij uništen nakon revolucije koja se tada dogodila u gradu. Iste 273.g na Toskanskoj obali Ligurskog mora biva osnovana kolonija Cosa. U konačnici su etruščanske i umbrijske zajednice nominalno zadržale svoju neovisnost, ali su s Rimom bile vezane raznim ugovorima o savezništvu. Završetkom ovih ratova, Rim je postao gospodarom i sjeverne Italije.²²

²⁰ T., Cornell, *The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars*, str. 362.

²¹ Isto, str. 362.

²² Isto, str. 362.

4.3 Južna Italija

Od intervencije u Napulju 327.g do zaključivanja ugovora s Tarentom 302.g, Rim je svoje odnose sa svijetom Velike Grčke zasnivao na načelima prijateljstva i poštovanja, prvenstveno zbog stečenog dojma da se susreo sa superiornijom civilizacijom. No, kako je samnićanski otpor rimskoj čizmi konačno skršen, a na jugu Samnija radi nadziranja novog teritorija osnovana i latinska kolonija Venuzija, pogled Rima se sada mogao usmjeriti ka grčkim gradovima koji su se sada pojavili na rimskim granicama.²³

Početak trećeg stoljeća prije nove ere, grčki su gradovi u južnoj Italiji bili u stanju konstantne stagnacije i opadanja snage. Stoga ne čudi kako se nisu mogli samostalno braniti od hostilnih naroda u okruženju, nego su se morali obratiti Rimu za pomoć. Prvi je to učinio grčki grad Turi, kojemu su 285.g.pr.n.e. zaprijetili Lukanci. Rimljani su se odazvali pozivu poslavši svoje trupe u obranu grada. Ovo je bio prvi put da se Rim izravno susreće s Magna Graeciom. Kroz sljedećih nekoliko godina još se nekoliko grčkih gradova u Italiji stavilo pod rimsku zaštitu (Lokri, Region i Kroton). Međutim, kada se rimsko brodovlje 282.g pojavilo pred Tarentom, Rimljani su ovim činom bili prekršili rimsko-tarentski dogovor iz 304.g prema kojemu nisu smjeli brodovljem ulaziti u zonu pomorskog utjecaja Tarenta. Kao odmazdu za prekršeni sporazum, Tarentani su odlučili potopiti dotične rimske brodove, a ubrzo su poslali i svoju vojsku na Turi kako bi odande izbacili rimsku posadu te s vlasti svrgnuli one građane koji su podržavali Rim. Tako je započeo rimsko-tarentski rat.²⁴

Ubrzo nakon rimske objave rata, Tarent se obratio za pomoć epirskom kralju Piru koji je pristao pomoći grčkom gradu. Pir je odustao od planiranog pokoravanja Makedonije te se umjesto toga odlučio pomoći grčkim gradovima u Italiji, jer je usput planirao i osvojiti čitavu Italiju, Siciliju i Kartagu te za sebe osnovati carstvo u Italiji. Pir je 280.g došao u Italiju sa 25 000 vojnika, konjicom te 20 slonova. Do sukoba Pira i Rimljana došlo je iste godine kod Herakleje, kada se Rimljani prvi put susreću sa profesionalnom helenističkom vojskom te sa slonovima. Ishod bitke je završio loše po Rimljane, ali je i Pir imao velike gubitke. Zbog neplaniranih gubitaka Pir je ponudio mir rimskom Senatu, ali pod utjecajem iskusnog senatora Apia Claudia koji nije htio pregovarati o miru dok je neprijatelj još uvijek na talijanskom teritoriju, Rim je ovaj mir odbio.²⁵

²³ Skupina autora, Povijest 3: Helenizam i rimska republika, str. 541.

²⁴ T., Cornell, The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars, str. 364.

²⁵ Isto, str. 364.

Uvrijeđen odbijanjem mira, Pir se odlučio marširati na Rim, ali kada je vidio da su mu Kapua i Napulj odbili otvoriti vrata grada te mu se također niti jedan od rimskih saveznika nije pridružio u njegovu planu, spoznao je da osvajanje Rima neće biti lak zadatak te je kod Anagnie odustao od svog nauma i okrenuo se natrag. 279.g se kod Auskula dogodila sljedeća bitka, ali su ovaj puta Pirovi gubitci bili još i veći nego li kod Herakleje. Zanimljiva je anegdota gdje je nakon ove bitke vojnik prišao Piru i čestitao mu pobjedu, a Pir mu je odgovorio: „Ako Rimljane pobijem još jednom, izgubit ću.“²⁶

U razdoblju od 279.-275.g. Pir je napustio Italiju te je svoje snage prebacio na Siciliju kako bi ondje pomogao grčkim gradovima u sukobu s Kartagom. Kada se 275.g ponovno vratio u Italiju, kod Beneventa se sukobio s Rimljanima. No, ovaj put su Rimljani bili ti koji su odnijeli pobjedu. Nakon ovoga poraza, Pir se odlučio vratiti u Grčku, gdje je 272.g. i poginuo prilikom uličnih borbi u Argu, kada mu je crijep pao na glavu i ubio ga. Pirovim odlaskom sukobi Rima i Tarenta nisu završili, nego su rimske vojne akcije još i ubrzane. Rim je kroz sljedeće tri godine pregazio Veliku Grčku te je 272.g osvojio Tarent, a kada su Rimljani po posljednji put porazili Samnium i Lukaniu, osnovali su kolonije Paestum (273.g), Benevent (268.g) i Aeserniu (263.g) kada je ujedno završeno i rimsko osvajanje južne Italije, a samim time i rimsko osvajanje Apeninskog poluotoka.²⁷

²⁶ Isto, str. 364.

²⁷ Isto, str. 364.

5. Rimske magistrature

Kako bi se efikasnije i lakše provodile odredbe na teritoriju koji se iz godine u godinu povećavao te kako bi zakoni što temeljnije obuhvatili svo stanovništvo, bilo je potrebno podijeliti vlast i organizirati razne organe uprave. Započet ću s comitiumom, koji je bio sabor u kojemu se okupljao rimski narod. Ta skupština razvila se u doba kraljeva, a njoj su pristupali svi punoljetni, punopravni građani. Sudionici Comitiuma odlučivali su o ratu i miru, o važnim državnim poslovima, o vjerskim, obiteljskim i društvenim pitanjima, o lokalnim potrebama te općenito o stvarima od većeg značaja. Ova skupština je čak birala i rimske kraljeve, a o svemu se odlučivalo glasovanjem (*suffragium*).²⁸

Sljedeća institucija je bila institucija kralja (rex). Kralj je bio vrhovni plemenski starješina, vojskovođa i vršitelj religijskih kultova. Međutim, kraljevska titula nije bila nasljedna, zato i ne postoji neka rimska kraljevska dinastija. Prema predaji Rimom je od osnutka pa do 509.g.pr.n.e. vladalo sedam kraljeva: Romulus, Numa Pompilius, Tullius Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius i Tarquinius Suberbus. U Rimu se iz rodovskog društva razvila prva država i to monarhijska. No, smatra se da je Rimom vjerojatno vladalo više od sedam kraljeva, ali kako je broj sedam imao kultno značenje i danas se kao norma uzima da je bilo samo sedam kraljeva. Romulu Rimljani pripisuju osnivanje Senata i kurija, podjelu građana na patricije i plebejce, podjelu zemlje, osnutak vojske te osnutak osnovnih društvenopolitičkih ustanova klasičnog Rima. Dolaskom Etruščana na rimsko prijestolje, kraljevi počinju nositi zlatnu krunu, žezlo te purpurnu togu, a pred njima je stupalo dvanaest liktora sa sjekirama u svežnjevima (*fasces*). Ovakva etruščanska praksa bila je oličenje stranog despotizma.²⁹

Sljedeća neizostavna institucija je Senatus, odnosno vijeće staraca. Senat je izvršno tijelo vlasti, jer što god da se odlučilo na raznim skupštinama (*Comitia*), nije moglo stupiti na snagu dok to ne bi odobrili senatori. Članovi Senata su bili svi aktivni i bivši magistrati (državni službenici) te drugi ugledni građani, a početkom Republike Senat je brojao 300 članova, u drugom stoljeću pr.n.e. 600, dok za vrijeme Julija Cezara čak 900 članova. Ova institucija je bila tako snažna da je nakon smrti trenutnog kralja, imala za pravo iz svojih redova izabrati

²⁸ P., Lisičar, Grci i Rimljani, str. 285.

²⁹ Isto, str. 278.

prijelaznog kralja (interrex) koji je bio na vlasti i obavljao dužnost kralja sve dok se ne bi izabrao sljedeći kralj. Nakon rušenja monarhije, Senat postaje vrhovno državno tijelo.³⁰

Prema tradiciji, narod je pod vodstvom Junija Bruta izveo prevrat te svrgnuo s vlasti Tarkvinija Oholog. Ukidanjem monarhije, Rimljani doživotnu kraljevsku vlast mijenjaju jednogodišnjom upravom dvojice, koji su se isprva zvali praetores i iudices, a kasnije consules. Bio je to početak najviše magistrature u republici, konzulata. Prema Liviju, prvi su konzuli bili Lucius Iunius Brutus i Lucius Tarquinius Conlatinus, a prema imenima konzula bili su datirani i svi važni događaji. U starijoj Republici konzuli su imali sve nekadašnje kraljevske ovlasti, osim svećeničkih. Nosili su grimizom optočenu togu te nosili fasces (pruće je bilo znak da su imali ovlast kažnjavati (šibanje), a sjekira da su imali ovlast i pogubiti nekoga). Upravo su oni sazivali Senat i predsjedali mu, ali su im postepeno oduzimate ovlasti poput sudske i financijske koje su sukladno tome dodjeljene drugim magistraturama.³¹

Postojala je samo jedna magistratura koja je bila važnija od konzula, ali se ona pojavljivala samo u posebnim uvjetima. Radi se o diktaturi, odnosno diktatoru, koji je bio biran umjesto obojice konzula za vrijeme teških ratnih prilika u doba Republike. Ovo je bila legalna vlast koja se pojedincu povjeravala na kratak rok, najviše na šest mjeseci, a diktator je mogao onemogućiti sve magistrature koje mu nisu bile potrebne.³²

Druga magistratura po važnosti nakon konzulata je pretura. Osnovana je 367.g.pr.n.e. kada su iz konzulske kompetencije izdvojeni sudstvo te povjereno pretoru. Isprva je bio jedan pretor s jednogodišnjim mandatom, ali su od 227.g.pr.n.e. bila dva pretora, jedan za sudske postupke između rimskih građana (*praetor urbanus*), a drugi za sudske postupke između rimskih građana i stranca (*praetor peregrinus*). Kako se rimska država teritorijalno proširivala, bilo je potrebno proširivati i njezinu upravnu vlast na novom teritoriju pa dolazi do povećanja broja pretora, kojih je krajem rimske republike bilo čak šesnaest. 443.g.pr.n.e. kada su iz konzulske kompetencije izdvojeni poslovi vezani uz cenzus, dolazi do osnivanja nove magistrature, cenzure. Iz redova bivših konzula, narodna skupština birala je dvojicu cenzora na mandat od pet godina. Cenzori su bili čuvari državnih financija, nadziratelji javnih radova, te sastavljači popisa senatora tj. utvrđivali su tko ima pravo postati senatorom, a tko ne.³³

³⁰ Isto, str. 285.

³¹ Isto, str. 291.

³² Isto, str. 291.

³³ Isto, str. 292.

Sljedeća magistratura je isprva bila manje važna, ali kako je vrijeme prolazilo postala je jednom od najvažnijih, radi se o pučkim tribunima (*tribuni plebis*). Početkom petog stoljeća pr.n.e. plebejcima je pošlo za rukom da od patricija iznude veliki politički ustupak, pravo da njihove interese u Senatu zastupaju pučki tribuni, koji bi kao takvi trebali imati izrazito velike ovlasti. Pučki tribuni su bili birani u plebejskim skupštinama, najprije po dva, zatim po pet pa deset, a na kraju se broj ustalio na dvojici. Imali su mandat od jednu godinu te su birani iz redova plebejaca. Ova magistratura je bila toliko cijenjena da su se neki patriciji odricali svoga statusa te dobrovoljno ulazili u plebejski stalež, samo kako bi mogli biti izabrani za tribuna. Pučki tribuni su imali status *sacrosancti*, što je značila da bi svatko tko bi povrijedio tribuna, momentalno stavljan izvan zakone te je mogao biti pogubljen. No, najvažnija tribunska ovlast bila je *veto*, odnosno zabrana svake odluke, bilo konzula, senata, ili neke druge magistrature u slučaju da bi onda bila donešena na štetu plebejaca.³⁴

Treba spomenuti da su neke od navedenih službi bile toliko opsežne da su magistrati imali potrebu za pomoćnicima. Tako se navode kvestori (*quaestores*) i edili (*aediles*). Kvestori su bili visoki civilni i vojni funkcioneri koju su bili zamjenici-pomoćnici konzula i pretora u raznim resorima. Biral ih je narodna skupština na period od godine dana. Drugi, edili su služili kao pomoćnici pučkih tribuna, a birale su ih po dvojicu na godinu dana plebejske skupštine. Bili su zaduženi za opskrbu stanovništva Rima hranom, zatim za organiziranje narodnih igara, a također su bili zaduženi i za razne redarstvene i administrativne poslove u gradu.³⁵

³⁴ Isto, str. 296.

³⁵ Isto, str. 293.

6. Rimska vojska

U ovome poglavlju će se prikazati razvoj okosnice rimske snage, odnosno razvoj rimske vojske, jer kada god se nešto nije moglo riješiti diplomatskim putem, moralo se posezati za vojnim rješenjem. Od najstarijeg su doba tri rimska tribusa (*Titius, Ramnes, Luceres*) kada je to bilo potrebno, davala gradu po 1000 pješaka i po 300 konjanika da bi se formirala legija. Porastom pučanstva se povećao i broj vojnika pa su sada od 6000 pješaka i 600 konjanika formirane dvije legije, a svaka pod vodstvom pretora. Osnovna taktička jedinica je bila centurija (sto vojnika) pod zapovjedništvom centuriona, a čitavom vojskom je zapovjedao kralj (nakon rušenja monarhije vojskom su zapovjedala dva konzula). Etrušćanski kraljevi uvode promjene vezane uz simbole i organizacijske strukture na vojnom polju. Uvode helenističku hoplitsku taktiku (falangu) koja se pokazala izrazito uspješnom na grčkom Istoku. No, najveće promjene do tada uvodi Servije Tulije.³⁶

Servije Tulije je uveo cenzus po kojemu razvrstao građane Rima prema njihovom imovinskom stanju te im je, s obzirom na razred u koji su svrstani, odredio njihove vojne obveze. Od onih koji su imali cenzus od 100 000 asa (rimski novac „*aes signatum*“) i više sastavio je 80 centurija, 40 juniora (*iuniores*) i 40 seniora (*seniores*). Svi oni su po cenzusu ušli u prvi razred. U drugom razredu su bili oni koji su po cenzusu imali od 100 000 do 75 000 asa te su takvi davali 20 centurija. Cenzus trećeg razreda bio je utvrđen na 50 000 asa s jednakim brojem centurija kao i za drugi razred. Četvrti razred obuhvaćao je 25 000 asa, a broj centurija koji je trebao davati je bio kao i za prethodna dva. Peti razred koji je bio malo brojniji, cenzusom je obuhvaćao one s 11 000 asa, a taj razred je davao 30 centurija.³⁷

S obzirom na naoružanje, vojnici prvog razreda imali su kacigu (*galea*), štit (*clipeus*), nazuvke za zaštitu nogu (*ocrae*), oklop (*lorica*), koplje (*hasta*), i mač (*gladius*). Vojnici drugog razreda imali su sve kao i prvog, osim oklopa te su imali drveni štit presvučen kožom (*scutum*). Vojnici trećeg razreda nisu imali oklop i nazuvke, četvrti razred je imao samo koplje te sulicu (*veretum*), a vojnici petog razreda su imali samo praćku (*funda*) koja je izbacivala kamenje, ili pak olovo u obliku žira. U prvim redovima su stupali najopremljeniji tj. iz najbogatijeg razreda.³⁸

³⁶ Skupina autora, *Povijest 3: Helenizam i rimska republika*, str. 460.

³⁷ P., *Lisičar, Grci i Rimljani*, str. 310.

³⁸ Isto, str. 310.

Kasnije, u 4.st.pr.n.e. za vrijeme diktatora Furija Kamila se napušta stari vojnički sistem rasporeda po cenzusu (princip vojačenja po cenzusu je ostao nepromjenjen) te se uvode bojni redovi prema njihovoj dobi i sposobnosti. Sada su u prvim redovima stupali najmlađi borci – kopljenoše (*hastati*) – u drugom malo stariji i iskusniji, zvani *principes*. I jedni i drugi su u svojim redovima imali odred lakonaoružanih vojnika (*velites*). U trećem redu su stupali najiskusniji (*triarii*).³⁹

Povećani djelokrug rimske vojske u periodu drugog samnićanskog rata primorao je Rim na određeno unaprijeđenje funkcionalnosti svoje vojske. Nakon strahovitog poraza kod Kaudinskog klanca Rimljani su odlučili uvesti značajne inovacije u vojne strukture i taktike. Tako je 311.g.pr.n.e. donešen zakon po kojemu vojni zapovjednici rimskih četiriju legija ne smiju više biti proglašeni zapovjednicima od strane onih koji njima zapovjedaju, nego li se pak zapovjednici sada biraju od strane naroda. Tada dolazi i do unaprijeđenja vojne taktike rimske vojske. Odlučili su od dviju centurija jedne legije, stvoriti novu formaciju, manipul, koja je bila mobilnija, a samim time i vještija prilikom odvojenih operacija. Nadalje, odlučili su kopirati naoružanje Samnićana te svoje legionare opremaju širokim štitom i velikim drvenim kopljem (*pilum*) prilagođenim za borbu iz udaljenosti. Sada je svaka legija imala 4000 vojnika (1200 *hastati*, 1200 *principes*, 600 *triarii* i 1000 *velites*). Svaka je vrsta (*hastati*, *principes*, *triarii*) imala po 10 manipula kojima su zapovjedala po dva centuriona. Između manipula je morao postojati određeni razmak kako bi bilo prostora za manevriranje, a svaka bitka je započinjala bacanjem kopalja, nakon koje je uslijedio juriš mačevima.⁴⁰

Budući da su rimske trupe izbivale daleko od svoje domovine, kako bi kod vojnika smanjili osjećaj nostalgije za kućom, odlučilo se reorganizirati oblik rimskog vojnog tabora na način da su strukture i njihov raspored u taboru, odgovarale strukturama jednoga grada s ulicama, forumom i hramom. Iz svega navedenog se može vidjeti kako je upravo rimska vojska okosnica rimske moći i uspješnog širenja rimske vlasti, isprva Apeninskim poluotokom, a u konačnici na tri kontinenta. U slučajevima kada bi rimska vojska zakazala, ubrzo se posezalo za njenim reformama kako bi bila što funkcionalnija te nadmoćnija u odnosu na neprijateljske vojske. Vojska je bila izvor snage Rima, a bez nje ne bi bilo niti Rima.⁴¹

³⁹ Isto, str. 310.

⁴⁰ Skupina autora, Povijest 3: Helenizam i rimska republika, str. 531.

⁴¹ Isto, str. 531.

7. Zaključak

Iz svega pročitana u ovome radu se može zaključiti kako je Rim započeo svoje širenje Apeninskim poluotokom od nule. Od vremena svoga osnutka, imao je samo svojih sedam brežuljaka, ali je uspješnom diplomacijom te još uspješnijom vojskom učinio ono što je kroz povijest malo kojoj državi pošlo za rukom. Kada god je Rim došao u posjed nekoga novog teritorija, na njega je širio svoje upravne organe vlasti, svoje zakone i svoju kulturu. Na ovaj način je čitav Apeninski poluotok kroz stoljeća ratovanja i previranja, s pravom postao rimskim poluotokom.

8. Popis literature

1. Cornell, Timothy J., *The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars*, New York: Routledge, London, 2004.g
2. Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.g
3. Skupina autora, *Povijest 3: Helenizam i rimska republika*, Europapress holding, Zagreb, 2007.g
4. Skupina autora, *Vojna Enciklopedija 5*, 2. Izdanje, Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd 1975.g
5. Skupina autora, *Vojna Enciklopedija 6*, 2. Izdanje, Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd 1975.g